

Икономическа география на света

Пети раздел

Пети раздел от „Икономическа география на света” разглежда проблемите на отрасловата и териториалната структура на селското стопанство. Отделено е специално внимание на ролята на селското стопанство в решаването на продоволствения проблем на човечеството.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В СВЕТА

Селското стопанство е форма на икономическата дейност на човека, която най-тясно е свързана с природата. То е природна и естествена историческа основа на човешкото общество. Селското стопанство е исторически първата възникнала сфера, тъй като производството на хранителни продукти е първото условие за жизнената ни дейност.

Значението на селското стопанство се изразява в:

- произвеждане на жизненоважни за човека хранителни продукти - зърнени храни, технически култури, мляко, месо, зеленчуци, плодове, яйца;
- осигуряване на суровини за хранително-вкусовата промишленост, на естествени текстилни суровини (памук, лен, коноп, пашкули, вълна) и кожи за кожаро-кожухарската и обувната промишленост;
- осигуряване от 10 % до 75 % от брутния вътрешен продукт на отделните типове страни. Този дял е най-малък в икономически развитите държави и най-голям в развиващите се страни;
- ангажиране на голяма част от трудовите ресурси и на икономически активното население особено от развиващите се страни и в държавите от Централна и Източна Европа;
- осигуряване на голям дял от износа на страните. Той е най-голям в развиващите се страни и в страните от Централна и Източна Европа.

Условия и фактори за развитие и териториално разпространение на отраслите на селското стопанство.

Природно-географските условия и фактори - най-голямо значение имат характерът на релефа, на климата, почвените типове и водите. Тяхното влияние върху селското стопанство е в тесни връзки с провежданите агротехнически мероприятия (механизирано обработване на земята и прибиране на реколтата, химизация и иригация на обработваемите и стопанисваните земи, селекция в растениевъдството и подобряване на породния състав на селскостопанските животни).

Социално-икономическите условия и фактори - особено важни са ролята на аграрните отношения през различните общественно-икономически формации, НТП, международното разделение на труда (МРТ), състоянието на отраслите на текстилната, кожаро-кожухарската и обувната и на хранително-вкусовата промишленост, а също и състоянието на отделните видове транспорт, на аграрно-промишлената интеграция

НТП влияе върху развитието на селското стопанство в няколко негови направления: механизация, химизация, мелиорации, селекционна, научноизследователска дейност. Той допринася за решаване на продоволствения проблем на човечеството.

Селскостопанската специализация на отделните страни показва тяхната специализация в МРТ. Това твърде много зависи от природно-географските им условия, които допринасят за специализацията на страните в производството на различни селскостопански продукти. Например Бразилия е известна на света с производството и износа на кафе, захарна тръстика, соя, месо и месни произведения, докато Канада се слави като една от основните житници на света.

Транспортът оказва много силно влияние върху развитието, териториалното разпространение и специализацията на селското стопанство. Модерният транспорт допринася за съкращаване на разстоянията между производители и потребители, т.е. между селското стопанство и преработващата промишленост, за специализация на отделните региони в производството на селскостопански произведения.

В тясна връзка с транспорта е влиянието на стопанския туризъм за развитието на отраслите на селското стопанство. Туристическите комплекси се нуждаят от пресни плодове и зеленчуци. За да бъдат в свеж вид, те трябва бързо и без загуби да се доставят на потребителите.

Промишлеността изпълнява решаваща роля за развитието и особено за специализацията на селското стопанство. Отраслите машиностроене и химическа промишленост влияят предимно върху производствената дейност на селското стопанство.

Производствено-технологичното обвързване между селското стопанство и отраслите на промишлеността е свързано с т.нар. аграрно-промишлена (промишлено-аграрна) интеграция. Тя придобива нови направления и стойности в условията на НТП. При съвременните условия на развитие все повече производства преминават от селското стопанство към промишлеността. Например производството на концентрирани и особено на комбинирани фуражи е дело на фуражната промишленост.

Интеграцията с участието на селското стопанство е два вида:

- хоризонтална
- вертикална

Хоризонталната интеграция по същество има вътрешноотраслов характер, тъй като тя се изразява във връзки между растениевъдството и животновъдството. Растениевъдството осигурява на животновъдството фуражи, а животновъдството - оборски тор и теглителна сила, нужна за обработване на земите.

Вертикалната интеграция се изразява в интеграция между подотраслите на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост. В зависимост от това, кой е водещият отрасъл, тя може да има аграрно-промишлен или промишлено-аграрен характер.

Аграрно-промишлената интеграция е типична за развиващите се държави и за страните

от Централна и Източна Европа.

Промишлено-аграрната интеграция е възможна, при условие че има изобилие на селскостопански произведения. В това отношение страните от ЕС са образец за производство на големи количества растителна и животинска продукция. Типични в това отношение са Дания, Холандия, Белгия.

Географският фактор има много голямо значение за развитието на селското стопанство. Броят на населението с неговите покупателни възможности оказва голямо влияние върху развитието на селското стопанство, произвеждащо продукти за прясна консумация. По тези причини около големите градове се създават крайградски селскостопански зони с основна цел пълно задоволяване на жителите на градовете с мляко, плодове и зеленчуци.

Поземлен фонд. Развитието на селското стопанство зависи от количеството стопанисвани и обработваеми земи. Обработваемите земи включват нивите, земите на трайни насаждения и ливадите.

Селското стопанство е съставено от два основни подотрасъла: растениевъдство и животновъдство.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА НА РАСТЕНИЕВЪДСТВОТО. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

Растениевъдството има първостепенно значение за съществуването на човешката цивилизация и нейното развитие. То е източник не само на храна, но и на подслон и топлина. Първоначално растенията се ползват от човека в тяхната дива форма. Впоследствие започва целенасоченото им култивиране, за да се стигне до днешното многообразие и специализация по сортове

Днес на земята са познати около 30 хил. вида растения, от които 23 хил. вида могат да се ползват от човека, а културните растения са около 1500 вида.

Основните растениевъдни култури са около 50 вида. Те заемат основно място в живота на хората.

Специфична производителна система, тясно свързана с рационалното използване на земята, е растениевъдството, наречено още земеделие. То е силно зависимо от природните ресурси и условия (климат, почва, вода, релеф и др.), които са предопределени по агроекологични райони във всяка страна. Особено влияние оказват природните бедствия (градушки, наводнения, слани, суша и др.). Основен фактор при растениевъдството е земята, която е и предмет, и средство на труда.

Ефективността на растениевъдството се измерва чрез три основни показателя:

- добив - количеството зърно, фуражи, плодове, зеленчуци и други, което се произвежда от единица площ на дадена култура
- качество - определя се от съдържанието на захари, мазнини, протеини, витамини и други органичното вещество
- себестойност - разходът на труд, енергия, материални средства и други за производство на единица продукция

Растениевъдството е сборен отрасъл, който обхваща производството на зърнени храни, отглеждането на технически и фуражни култури, зеленчукопроизводството, лозарството и овощарството.

Място на растениевъдството в селското стопанство. Растениевъдството е много добре организирано в икономически развитите държави. Там то се развива по интензивен път - чрез повишаване на производителността на труда. То напълно задоволява техните потребности.

В страните от Централна и Източна Европа продукцията на растениевъдството е наравно с продукцията на животновъдството. Малко по-голям е делът на растениевъдството в страните от Източна Европа - България, Румъния, бивша Югославия, Украйна, Русия.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ЗЪРНЕНИ ХРАНИ

Същност и значение. Най-важните и най-широко разпространените култури са зърнените. Те заемат 41,6 % от земята, която човечеството обработва.

Зърнените храни осигуряват 19,8 % от селскостопанската продукция и 32 % от продукцията на растениевъдството.

Производството на зърнени храни има голямо стопанско значение. Зърнените храни са важен стопански подотрасъл. В зависимост от особеностите на развитие (вегетация) те се подразделят на три групи:

- зърнено-хлебни (пшеница, ръж, ориз)
- зърнено-фуражни (царевица, овес, ечемик и др.)
- зърнено-бобови (соя, леща, фасул, грах, бакла и др.)

Зърнените храни са основната храна на населението особено в страните от Източна и Югоизточна Азия, в развиващите се държави и в страните от Централна и Източна Европа.

Зърнените храни са основната суровина на мелничарската и пивоварната промишленост, на хлебопроизводството, на сладкарската промишленост. От соята и царевицата се произвежда олио, а от ориза - спирт и специална ракия („саке”).

Сламата е важна суровина за целулозно-хартиената промишленост. От 2,5 т слама се произвежда 1 т целулоза.

Около 3/4 от световното производство на зърно се получават от трите основни зърнени

култури - пшеница, ориз и царевица.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА

НА ТЕХНИЧЕСКИТЕ КУЛТУРИ

Техническите култури имат огромно значение за решаването на продоволствения проблем на човечеството, за задоволяване нуждите на отраслите на леката и хранително-вкусовата промишленост от суровини. Част от отпадъците на техническите култури се използва като фураж за животновъдството.

В зависимост от вида, от характера на по-нататъшната им преработка и предназначение техническите култури се подразделят на няколко групи:

- влакнодайни (памук, лен, коноп, юта)
- маслодайни (слънчоглед, маслина, рапица, фъстъци и др.)
- захародайни (захарна тръстика, захарно цвекло)
- стимулиращи (кафе, чай, какао и др.)
- каучуконосни (бразилска хевея и др.)
- тютюни

От влакнодайните култури освен влакна се произвеждат технически масла, някои от които след рафиниране служат за храна на населението.

РАЗВИТИЕ И ОТРАСЛОВА ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА НА ЗЕЛЕНЧУКОВИТЕ КУЛТУРИ

От най-ранните епохи зеленчуците са познати на човека - те са ценна храна с голямо лечебно и диетично значение. Зеленчуците доставят на човешкия организъм по-лесноусвоими минерални соли и преди всичко соли на калция и желязото (спанак, зеле, салати и др.). Те са главният снабдител на човека с витамини.

България е страна с богати традиции в зеленчукопроизводството, което датира от преди повече от 150 години. Българските градинари са намерили признание и известност в много европейски държави: Чехия, Словакия, Унгария, Франция, Австрия и др. Зеленчукопроизводството заема значителен дял в хранителния баланс на народа ни. Тези изводи се основават на редица постоянни фактори, от които по-важни са: благоприятните почвено-климатични условия; качествата на земята на България са вторият факторообразуващ център за произхода на някои зеленчукови видове.

В България се отглеждат над 30 вида зеленчукови култури, като с най-голямо стопанско значение са: домати, пиперът, лукът, зеленият грах, зеленият фасул, главестото зеле, краставиците, тиквичките, тиквите, дините, пъпешите, патладжанът, морковите, салатата, празът и др.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА НА ТРАЙНИТЕ НАСАЖДЕНИЯ

Към отрасъл „Трайни насаждения“ се отнасят лозарството и овощарството. Те имат значение за изхранване на населението с плодове, богати на витамини, белтъчини, въглехидрати и захари.

Трайните насаждения са с голяма биологична продуктивност и имат дълъг период на използване и висока стоковост. Доходите от трайните насаждения са много по-големи, отколкото от зърнените култури. Отпадъците, получени при преработването на гроздето и плодовете, са ценен фураж за животновъдството.

РАЗВИТИЕ, ОТРАСЛОВА И ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА

НА ЖИВОТОНВЪТСТВОТО

Същност и значение.

Животновъдството е вторият основен селскостопански подотрасъл. Има огромно значение за решаване на продоволствения проблем на човечеството. Осигурява ценни за човешкия организъм хранителни продукти - месо, мляко, месни и млечни произведения, яйца, мазнини. Животновъдството е основен снабдител на кожи за кожаро-кожухарската и обувната промишленост, на вълна - за текстилната и трикотажната промишленост, на пашкули - за коприненотекстилната промишленост.

В развиващите се държави и в страните от Централна и Източна Европа много животни се използват като теглителна сила. Животинската продукция е предмет и на оживен стокообмен. Животновъдството ангажира голяма част от заетите в селското стопанство.

Между отраслите на растениевъдството и животновъдството съществува силно изразена хоризонтална интеграция. Животновъдството оползотворява продуктите на растениевъдството - груби, концентрирани, комбинирани и силажирани фуражи. Животновъдството осигурява растениевъдството, особено зеленчукопроизводството, с естествен тор.

Животновъдството е в тясна връзка и с отраслите на леката и хранително-вкусовата промишленост, на които осигурява суровини. От тях получава предимно концентрирани и комбинирани фуражи. Тези връзки между животновъдството и промишлените отрасли са известни като вертикална интеграция.

Животновъдството в сравнение с растениевъдството в по-ниска степен зависи от природните и особено от почвено-климатичните условия.

Развитието на животновъдството твърде много зависи от количеството и качеството на фуражите. Те биват: груби, концентрирани, комбинирани и силажирани.

Друг важен фактор за развитието на животновъдството е наличието на добре подготвени селскостопански специалисти - ветеринарни лекари, зоотехници, чиято дейност е свързана с провеждането на ветеринарномедицинска и селекционна дейност.

Животновъдството, подобно на растениевъдството и останалите отрасли на материалното производство, се развива по екстензивен и интензивен път.

Екстензивният път на развитие на животновъдството е характерен за развиващите се държави. При него увеличаването на животинската продукция става по пътя на увеличаване броя на селскостопанските животни.

Интензивният път на развитие на животновъдството е свързан с подобряване на породния състав на селскостопанските животни, на фуражната им база, на ветеринарномедицинската помощ, на механизацията на процесите по отглеждане на селскостопанските животни, на използването на ветеринарномедицински лекарства и препарати.

Животновъдството е разпространено крайно неравномерно по територията на Земята както по отношение на земеделските площи, така и по отношение на населението.

Отраслова структура.

Животновъдството се характеризира с разнообразна отраслова структура. Най-голям е броят на отглежданите животни и на продукцията от тях:

- от едрия рогат добитък (говедовъдство, биволовъдство)
- от дребния рогат добитък (овцевъдство, козевъдство)
- от свиневъдството и птицевъдството

По-малко е значението на еленовъдството и пчеларството, бубарството, рибовъдството, зверовъдството. Тези подотрасли имат различни ареали на разпространение и нееднаква степен на концентрация. Зависят предимно от природно-географските условия и от традициите в отглеждане на един или друг вид селскостопански животни.

